

Monografijos apie amžininkus

Loreta Jakonytė: Nūdienos lietuvių literatūros tyrinėjimuose sustiprėjo monografinė atida tebekuriantiems rašytojams, kritiko amžininkams: per pastaruosius penkerius metus išleista keliolika tokių knygų. Daugiausia apie vyresnius (Juozą Aputį, Romualdą Granauską, Justiną Marcinkevičių, Birutę Pūkelevičiūtę, Joną Strielkūną, Alfonsą Nyką-Niliūną ir kt.), bet ir apie Nepriklausomybės išvakarių debiutantą Aidą Marčėną. Reiškinyms masina svarstyti jų rašymo situaciją, klausti apie žanrinę specifiką, vertinti konkrečias interpretacijas.

Rašyti apie amžininką reiškia tyrinėti kūrybą žmogaus, kuris priklauso tai pačiai istorinei, kultūrinei terpei, veikia tame pačiame literatūros lauke, yra ne tik knygos „objektas“, bet ir jos skaitytojas, neretai asmeniškai pažįstamas. Ar šios aplinkybės koreguoja monografijos žanrą ir kritiko įžvalgą, išvadas bei toną (tarkim, neskatina savicenzūros)? Ar kalbėjimas apie greta esantį rašytoją turi kokių privalumų/trūkumų lyginant su praeities figūrų analize? Ar justai šių aspektų aktualumas lietuvių darbuose? Kuo aiškintinas padidėjęs mokslo dėmesys amžininkui, kai nebelaukiama bent kelių dešimtmečių atotrūkio, kūrybos užbaigtumo, nusistovėjusios traktuotės?

Monografinis tyrimas vien apimtimi ir forma sureikšmina pasirinktą objektą. Knyga apie gyvą autorių gali prisidėti įtvirtinant jį literatūros istorijoje, talkinti jo karjerai, kraštutiniu atveju literatūrologinės monografijos gali priartėti prie panegirinės, reklaminės, komercinės finansine ar simboline prasme, biografijos. Ar galima kalbėti apie išleistųjų knygų poveikį portretuojamų rašytojų recepcijai, kanonizavimui?

Tyrinėtojas, nagrinėjantis amžininko kūrybą, ieškantis jai vietos literatūros raidoje, vertinantis estetinę kokybę, neturi laiko distancijos, kitų kritikų nuomonės, neturi net analizuojamo autoriaus tekstų visumos. Ar tai sąlygoja išvadas labiau nei istorijon nutolusių rašytojų atveju? Gal ragina apskritai atsisakyti kokybinių verdiktų?

Kokius monografijų tipus galima įžvelgti darbuose apie šiuolaikinius rašytojus (visuminis aprašas, aspektinė analizė, biografinė-kūrybinė apybraiža ir t.t.)? Ar jie skiriasi nuo praeities autorių tyrinėjimų? Kokios vyrauja intencijos, san-

tykis su objektu (pristatyti, ištyrinėti, įvertinti, propaguoti ir t.t.)? Kiek dėmesio biografijoms? Kokiais balsais kalba tyrinėtojai–pasakotojai (atokus „visažinis“, geras bičiulis, pakilus „gerbėjas“ ir t.t.). Kas ypač reikšminga atrandama apie konkrečius rašytojus?

Jūratė Sprindytė: Ši pokalbį sumanėme truputį iš apmaudo ir skolos jausmo, kad publikuojama daug originalių monografijų, o jų nebeįstengiamo aprėpti, perskaityti, recenzuoti. Ir dar svarbiau, kad šiandien rašomos monografijos yra kitokios. Noriu pradėti nuo tezės – nuobodus kanonas jau sugriautas. Koks buvo lietuvių monografijos modelis XX a. antroje pusėje? Vyravo „visuminis aprašas“, anot Loretos, pagrįstas linijiniu pasakojimu, santūriai fiksuojantis rašytojo biografijos faktus, o kai kuriuos net maskuojantis. Nuosekliai pagal žanrus būdavo analizuojama visa rašytojo kūryba, aprašoma veikla. Tradicinė monografija brėžė rašytojo evoliucionuojančios raidos kreivę. Taigi vyravo normatyvinis, disciplinuotas, objektyvistinis monografijos tipas. Bandydamas iš tokio modelio išsivaduoti Albertas Zalatorius patyrė net kūrybinę dramą, ištisę ketvirtį amžiaus negalėdamas sustruktūruoti ir baigti didelio veikalo apie Vincą Krėvę. Zalatorius sakė: nesinori eiti tradiciniu nuobodžiu taku, o apie naujovišką taką nenori sukibti tradiciškai surinkta medžiaga. Po 2000–ųjų jau įsivyrėja kitoks, aspektinis arba generacijos, kartos kūrybą sumuojantis monografijos modelis, nors dar lieka ir tradicinių biografinių–kūrybinių apybraižų (Elenos Bukelienės ir Vandos Juknaitės *Saulėlydžio senis*, 2004). Ankstesnis įdėmus rašytojo genezės tyrimas, naršant archyvus ir ieškant kokio prosenelio metrikų, dabar keičiamas grakščiais puantilistiniais potėpiais, interpretacijų aplinkkeliais ar asmeninės pažinties detalėmis. Vienos pirmųjų kitoniško modelio kregždžių – Viktorijos Daujotytės *Raštai ir paraštės: Apie Justino Marcinkevičiaus kūrybą* (2003), Vytauto Kubiliaus *Birutė Pūkelevičiūtė – aktorė ir rašytoja* (2004), kai imama intensyviai bendrauti su autoriumi ir atsiranda bendrininkavimo suokalbis, turbūt familiariausią ribą pasiekiantis Valentino Sventicko – Marčėno atveju (*Šitas Aidas, šitas Marčėnas*, 2008). Daujotytė rašo labiau intelektualinę negu žemišką Just. Marcinkevičiaus biografiją, o kūrybą tyrinėja atsispirdama nuo konkretaus eilėraščio, visada nuo teksto. Jos monografijų naratyvas klostosi variacijų, atogrąžų, kartočių, elipsių, papildymų, spiralių, sąsajų metodu. XXI a. tiesiog išlaisvėjo mąstymas, ir monografijų inovacijas modeliuoja ne tiek naujos metodologijos, kiek nauji kultūriniai *habitus*. Juntama eseistikos įtaka.

Elena Baliutytė: Jūratės pastebėjimas apie monografijos žanro transformacijas XXI a. yra teisingas, daugybė pavyzdžių tai patvirtina, bet yra ir išimčių. Štai Kubilius dar 7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje parašytoje monografijoje *Salomėjos Nėries lyrika* (1968) atsisakė tradicinio monografijos principo: išsamus biografijos ir kūrybos faktų dėstymo, informacinio pasakojimo. Jis rinkosi konceptualųjį, probleminį kelią – kūrė poetės romantikės portretą. Panašiu keliu Kubilius ėjo ir rašydamas knygą *Kazio Borutos kūryba* (1980). Šiose monografijose labai ryškus autoriaus subjektyvumas, pasireiškęs ir eseistiniu stiliumi. Vėlesniuose Kubiliaus darbuose (turbūt akivaizdžiausiai *Ievos Simonaitytės kūryba*, 1987, ir *Jonas Aistis: Gyvenimas ir kūryba*, 1999) grįžtama prie klasikinės monografijos modelio su biografijos ir kūrybos dalimis, plačiais istoriniais ir kultūriniais kontekstais. Taigi monografinio pasakojimo pobūdis labai priklauso ir nuo rašančiojo, ir nuo objekto. Net sovietmečiu buvo galima rašyti įvairiai.

Donata Mitaitė: Norėčiau replikuoti Jūratei dėl tų metrikų. Kai rašai apie senuosius rašytojus ir ne visi biografiniai faktai yra žinomi, jų būtinai reikia ieškoti, o paskui jau monografiją galima rašyti ir tradiciškai, ir netradiciškai. Sovietmečiu dažniausiai būdavo rašoma apie mirusius klasikus, egzistavo kitokie žanro reikalavimai (kitas dalykas, kad jų galėta paisyti griežčiau ar elgtis laisviau). Šiaip jau svarbu, kad biografiniai duomenys kur nors (kad ir enciklopedijoje) būtų surandami. O rašant trečiąją ar kažkelintąją monografiją, tarkim, apie Vytautą Mačernį, būtų visai neracionalu kartoti jau žinomus poeto gyvenimo faktus.

Gintarė Bernotienė: Archeologija gali būti lygiai veiksminga rašant apie tebegyvenančius, tik vienokia distancija bus, jeigu rašys jų bendraamžis, kitokia – jeigu kitos kartos žmogus. Ir ne tik distancija – rašydami iš to paties laiko, atskleidžiamame daugiau nei detales – sinchroną, dvelksmą, tai, ko vėliau neįskaitysime nei eilutėse, nei tarp eilučių.

Sprindytė: Sovietmečiu irgi buvo rašoma apie amžininkus, pavyzdžiui, Jono Lankučio *Vincas Mykolaitis-Putinas: Gyvenimas ir kūryba* (1982), Daujotytės *Janina Degutytė: Gyvenimo ir kūrybos apybraiža* (1984), apie Just. Marcinkevičių pasirodė net dvi monografijos: Lankučio *Justino Marcinkevičiaus kūryba* (1980) ir Ričardo Pakalniškio *Justinas Marcinkevičius* (1984). Tačiau tuomet buvo išlaikomas itin pagarbus tonas, objektyvistinis žvilgsnis, tarsi visažinio pozicija, o dabar pasakotojo santykis labai pasikeitęs.

Baliutytė: Kai monografija rašoma apie mirusį klasiką (o anuomet tokių buvo dauguma), išėities situacija būna kita. Jai paaiškinti tiktų Piero Paolo Pasolinio mintis, kad mirtis žaibiškai montuoja gyvenimą. Mirtis padaro gyvenimą užbaigtą, vientisą. Rašant apie „sumontuotą“ gyvenimą, raida (tiesės ar kreivės pavidalu) yra natūrali, egzistuoja pradžia ir pabaiga, todėl monografijos pasakojimas aprioriškai jau turi siužetą. Dažniausiai jis būna chronologinis, akcentuojantis kūrybos raidą, išskiriantis viršukalnes ir t.t. Rašydamas apie amžininką, tyrėjas turi laisvas rankas, gali rinktis įvairius aspektus. Pavyzdžiui, Daujotytės monografijoje apie Onę Baliukonę (*Šokėja virš liepto per prarają*, 2008) yra visai nauja intriga. Antrąją jos dalį sudaro atidengtos tyrimo priegios, pateikti autentiški recenzijų tekstai, kito laiko interpretacijos ir netgi pluoštas poetės ankstyvųjų eilėraščių, paskelbtų Vilniaus universiteto almanache. Daujotytė moka „pradėti“ knygas – ši kartą pokalbiu su Vanda Juknaite. Monografiją apie Strielkūną (*Gyvenimas prie turgaus*, 2008) pavadinau „niekaip neprasidedančia monografija“ – net baigus skaityti. Tas neprasidėjimas (priegios, apmąstymai, grįžimai) yra svarbus. Tai sukuria teksto skaitymo ir rašymo laiko bendrumą. Autorė fiksuoja rašymo dabartiškumą (pavyzdžiui, abiejų knygų pavadinimų radimosi istorijos) ir sukuria teksto radimosi čia pat iliuziją. Autorė, tekste fiksuodama savo suvokimo ir mąstymo pėdsakus, į procesą įtraukia ir skaitytoją.

Sprindytė: Man atrodo, kad kritiko kūrybinės virtuvės (anksčiau ji prakilniau vadinta – laboratorija) elementai, t.y. parašės, vis dažniau veržiasi į tekstą. Tuo požiūriu Daujotytės ir Sventicko monografijos yra panašios.

Bernotienė: Tokiais atvejais, atrodo, į spausdintą knygą sueina visas rankraščio tekstas, visi parengiamieji svarstymai, ir šis rašymo būdas neabejotinai pelno didesnę skaitytojų ratą. O, tarkim, Skirmanto Valento monografijoje *Mė(lynojo) nulio lingvistika Vlado Braziūno ir Sigito Gedos poezijoje* (2007) matyti kitas kelias – griežta teiginių atranka, logiškas, racionalizuotas, paskui medžiagos gausą sekantis rašymas tarsi mažina skaitymo malonumą ir potencialių skaitytojų ratą, nes lingvistinė analizė, kad ir intriguojanti, reikalauja daugiau adresato pastangų ir kantrybės. Tačiau kas dar taip perskaitys Gedą ir Braziūną? Vis dėlto greta kompetentingos analizės ir titaniškų rekonstrukcinių užmojų pavojingas atrodoėjimas paribiu tarp glosolalijos ir aikštingų anagramų, kuomet poetinis pranešimas domina tik tam tikru aspektu. Autoriaus pasakojimą turbūt neretai diktuoja

darbo medžiaga. Kaip gražiai sako Daujotytė, ji norėjo parašyti apie metaforą ir simbolį, o išėjo knyga apie Baliukonę.

Sprindytė: Adresato, komunikacinio lygmens, išsikeltų užduočių pagrindu galėtume sąlygiškai diferencijuoti kritikų ir literatūrologų rašomas monografijas. Savaip vertingos ir vienos, ir kitos, kritikų profesinė specializacija nėra kiek nenušileidžia akademiškesniems autoriams. Nors pernelyg skirties neakcentuočiau, nes iš tiesų objektyvu-subjektyvu nėra tiek svarbūs dėmenys, kiek tai, ar atskleista rašytojo esmė.

Baliutytė: Taip skirstyti galima, bet ne visuomet: Daujotytė yra ir kritikė, ir literatūrologė. Akivaizdu, kad pastaraisiais metais išleistas monografijas galima padalyti į dvi grupes: 1) skirtas vieno autoriaus gyvenimui ir kūrybai; 2) teorinės-probleminės. Pastarosioms priklausytų dvi meno sferas lyginanti Gintarės Bernotienės knyga *Menų sąveikos ieškojimai: Judita Vaičiūnaitė ir Leonardas Gutauskas* (2005), Skirmanto Valento *Mė(lynojo)nulio lingvistika Vlado Braziūno ir Sigitos Gedos poezijoje*, Giedrės Šmitienės monografija apie Alfonsą Nyką-Niliūną (*Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, 2007). Šių dviejų monografijų rūšių negalima priešpriešinti, kiekviena iš jų turi savo intrigos centrus ir privalumus. Tik akivaizdu, kad pirmosios, skirtos vieno autoriaus gyvenimui ir kūrybai, dėl suprantamų priežasčių sulaukia daugiau skaitytojų. Naujosios Daujotytės ir Sventicko knygos suintriguoja iš karto ir perskaitomos „vienu prisėdimu“. Tam, žinoma, čia pasitelkiama įvairi strategija, pradedant iliustracine medžiaga bei kita dokumentine autentika.

Solveiga Daugirdaitė: Neturim kankintis dėl terminų – ar autorius akademikas, ar kritikas. Geriausias pavyzdys yra „prancūziškas“ ir „anglosaksiškas“ feminizmas: daugelis amerikiečių pagal savo darbo metodus yra „prancūzų feministės“. Grįžtant prie monografijų, man atrodo, kad šiandien jos atsidūrė labai problemiškoj padėty. Kai stojau į doktorantūrą, Viktorija Daujotytė siūlė rašyti monografiją apie Liūnę Sutemą (apie ją buvo mano diplominis darbas), nes monografiją esą lengviausia apsiginti. Tad gali būti, kad meilė monografijoms buvo susijusi su požiūriu, jog šis žanras tinka disertacijoms. Kita vertus, Donatas Sauka, minėdamas Literatūros katedros 60–metį, yra kalbėjęs, kad „disertacinis mąstymas“ skurdina humanitarinę kultūrą. Ar nebus jie susiję – „monografinis“

ir „disertacinis“ mąstymas? Kitas dalykas – prieš keletą metų per vieną senosios literatūros konferenciją Vytautas Vanagas nusiminęs kalbėjo, kad turbūt nėra Europoje kitos tautos, kuri neturėtų monografijos apie savo spausdinto žodžio pradininką, mūsų atveju – apie Martyną Mažvydą, tai reiškia literatūrologijos krizę. Man buvo keista tai girdėti: jeigu nėra monografijos apie vieną ar kitą rašytoją, jau nebeatrodo krizė ar kliūtis.

Mitaitė: Bet būtų gerai, kad jos būtų.

Daugirdaitė: Patogu turėti mokinukams.

Baliutytė: Ne tik!

Daugirdaitė: Bent man visiškai netrūksta monografijų. Dabar daugeliu kalbų matau, kad sėkmingai leidžiama jų alternatyva – straipsnių rinkiniai. Monografija pateikia tik vieno žmogaus supratimą, viziją, o straipsnių rinkiniai nagrinėja iš skirtingų kampų (nors galima sakyti, kad vaizdas pabiras), pateikta įvairialypė medžiaga verčia skaitytoją pasirašyti savo paties menamą monografiją.

Sprindytė: Nesutikčiau, kad straipsnių rinkiniai galėtų pakeisti ar atsverti monografijas. Jos nėra tik saviraiškos laukas, svarbiausia monografijų prasmė ir vertė – iš naujo atskleisti rašytoją (tik naratorius savo gyvumu, suinteresuotumu padeda priartėti prie autoriaus). Man Daujotytė vėl padėjo atrasti Strielkūną, ir anksčiau vertintą ir skaitytą.

Virginijus Gasiliūnas: Anksčiau, sovietmečiu, visos monografijos, biografinės apybraižos prieš išleidžiant būdavo svarstomos, redaguojamos net kelių redaktorių, būtinai jas dar paakėdavo ir skyriaus vedėjas, net leidyklos vyr. redaktorius perskaitydavo. Ir dabar akademinu keliu iki skaitytojo ateinančios monografijos rašomos galvojant, kaip jas vertins kolegos per svarstymus, recenzentai, kokių pastabų pasakys, pagaliau – ar pakankamai mokslinga. O dalis monografijų yra tiesiog autorinės knygos, rašytos negalvojant apie jokių atsiskaitymus ir recenzentus, todėl jose labiau atsiskleidžia rašančiojo individualybė, stiprybės ir silpnybės. Akademinėi knygai tai tarsi būtų blogybė, o neakademinėi – gerybė. Ryškesnis pasakotojas labiau patraukia skaitytoją. Mano manymu, monografijų apie

gyvuosius tik daugės, kaip kad versti į kitas kalbas dažniausiai renkamasi gyvas autorius. Leidėjui labai apsimoka, kai knygos pristatyme gali dalyvauti ne tik parašęs monografiją tyrėjas, bet ir jos objektas. Ištirinėtas jau lyg ir legitimuotas, galima galvot apie jo kūrybos perleidimą ir pan. Tarkim, išėjo monografija apie Strielkūną, iš paskos – rinktinių eilėraščių dvitomis. Anksčiau monografijų, biografinių apybraižų radimasi sąlygodavo mokyklinės programos ar institucijų tyrimų planai, dabar jau iniciatyvos imasi ir leidyklos, kurios rūpinasi „savųjų“ autorių statuso įtvirtinimu. Monografijas ims lemti ne tik moksliniai (reikšmingas autorius), bet ir kitokie faktoriai, tarp jų ir reklaminiai.

Mitaitė: Net jeigu monografijas lems tokie faktoriai, mūsų „klanas“ neturėtų pereiti į reklaminį rašymą, kuris akivaizdus, tarkim, Jono Linkevičiaus knygoje *Vytautas Račickas (2007)*, visiškai neproblemiškai adoruojančioje rašytoją ir smerkiančioje visus, pradedant Kęstučiu Urba, baigiant Loreta Jakonyte, kurie bent šiek tiek kritiškiau jį vertina. Norėtusi, kad monografijos rastųsi iš mūsų pačių intereso, o ne kokių nors ekstraliteratūrinių, dažnai su leidybiniu ar kitu verslu susijusių dalykų.

Gasiliūnas: Manau, rasis užsakomųjų, vos ne reklaminio pobūdžio knygų, kurių paantraštė gali būti ir „monografija“, nes „tai skamba išdidžiai“. Šitą vargu sustabdysim.

Mitaitė: Bet ar mes turim stabdyti? Turim ir galim patys rašyti kitaip.

Gasiliūnas: Jau dabar turim visokių – nuo reklaminių iki grynai akademinų, kuriose pirmiausia atsispindi metodo ir jį pasitelkiančio tyrėjo pajėgumas ar nepajėgumas. Kaip prozos yra nuo... iki..., taip ir monografijų – nuo... iki...

Sprindytė: Kadaisė Vanda Zaborskaitė sakė: „Gaila, kad pas mus beveik niekada nerašoma gyvo žmogaus biografija.“ Ir štai kiek jau turim. Vienos monografijos su rašytoju supažindina, tarkim, Janina Žėkaitė – su Aloyzu Baronu (*Aloyzas Baronas, 2007*), kuris mūsų padangėj nėra per daug žinomas; Leonas Peleckis-Kaktavičius – su Kazimieru Barėnu (*Kazimieras Barėnas: Gyvenimas ir kūryba, 2005*). Kai kurios turbūt atsiranda ganėtinai spontaniškai, pavyzdžiui, Sventickas daug rašė apie Marčėną, pristatinėjo jį literatūros vakaruose, sukaupe medžiagą

ir tai natūraliai išaugo į monografiją. Čia veikia rezonansinis – savumo, tapatybės, empatijos – santykis su artimu autoriumi, kuris dažnai liudija ir pasaulėžvalgų, ir pasaulėjautų, ir kartos, patirties sambūvį (Daujotyte – Baliukonė, Bražėnas – Aputis (*Juozo Apučio kūryba*, 2007)). Knyga apie Strielkūną taip pat atsirado iš vidinių paskatų, iš sutapties ir atliepties, iš pareigos rašyti apie tą kartą (iškyla ir Birutė Baltrušaitytė, Bronius Radzevičius, Danutė Paulauskaitė, Romualdas Granauskas ir kt.). Su tokia empatija ir supratimu kitas neparasūtų. Jei tyrėjas pasirinktų sau tolimos pasaulėjautos autorių, atsirastų kritiškesnis žvilgsnis. Pavyzdžiui, Kubiliaus monografija apie Pūkelevičiūtę pavyko daug geriau nei apie visą gyvenimą tyrinėtą ir nuo jaunystės mylėtą Aistį. Žinoma, bičiulystės santykis iš dalies eliminuoja analitiką, reiklumą. Bet ir sukelia pasitikėjimą – labai atviras Strielkūno pokalbis su Daujotyte, šilti jūdvių laiškai. Tokios unikalios detalės kaip Strielkūno *vidinė kišenė* ar ant benzino kvitų parašyti ankstyvieji eilėraščiai ima veikti kažkaip charizmatiškai. Knyga *Gyvenimas prie turgaus* turi savitą aurą ir veikia panašiai kaip kadaise Marcelijaus Martinaičio *Prilenktas prie savo gyvenimo* (1998). Daug išminties, generacijos apibendrinimo.

Baliutyte: Įdomu, kad apie tą patį gyvą autorių pasirodo po keletą monografijų. Apie Strielkūną jau buvo Irenos Slavinskaitės knyga *Jono Strielkūno kūryba: Poetinės semantikos etudai* (1990), netrukus išeis pora apie Juditą Vaičiūnaitę (Daujotytes *Vieninteliui miestui: Juditos Vaičiūnaitės Vilnius* bei Virginijos Šlekienės knyga).

Mitaitė: Išties monografijų esama ir reikia pačių įvairiausių: nuobodžių ir įdomių, griežtai mokslinių (paprastai disertacinių) ir populiariesnių. Disertacinės monografijos neretai būna gana nuobodžios, o štai Dalios Satkauskytės, išleidusios naują monografiją *Subjektyvumo profiliai lietuvių literatūroje* (2008), niekas neapkalta nemoksliškumu, bet jos knygą labai įdomu skaityti, nes Dalia jau meistriškai įvaldžiusi teoriją, jai nebereikia prikišamai demonstruoti teorinio aparato, todėl ji gali koncentruotis į ją dominantį intelektualinį siužetą, kuriu suintriguojamas ir skaitytojas. O perskaičiusi monografiją apie Marčėną, net paskambinau Sventickui ir nuoširdžiai prisipažinau, kad pavydžiu jam tos knygos; pridūriau ir tai, kad kai ką išbraukyčiau, nes, mano požiūriu, vietomis užsiplepama, bet tai jau mudvių stiliaus skirtumai. O pavydžiu visų pirma todėl, kad Sventickas moka intriguojamai pasakoti (būtent toks buvo vienas iš Kubilius talentų), nenuobodžiai analizuoti poeziją. Be to, šią Lietuvos rašytojų

sąjungos leidyklos knygą tiesiog malonu paimti į rankas, ji graži, daug nebanalių nuotraukų, mano akimis žiūrint, knyga beveik optimalios apimties. Nemėgstu „plytų“, prislegiančių ir analizuojamą rašytoją, ir jį suprasti bandantį skaitytoją; manyčiau, kad būtent taip nepasisėkė Petro Bražėno monografijos objektui Juozui Apučiu, nors tai, aišku, ne tik ir ne tiek knygos apimties problema. Suprantama, monografija negali nusileisti į banalų mokyklinį lygį, tačiau bent jau mokytojams lituanistams ji turi būti patraukli ir paskaitoma. Skaitytojų auditorijos reikia, antraip kokia prasmė rašyti, tuo labiau – apie amžininkus? Jau seniai padėjuojam, kad ir patys nebespėjam skaityti vieni kitų knygų, bet ar tik laiko trūksta, ar kartais tiesiog patiems nebeįdomu?..

Daugirdaitė: Į nuotraukas tikrai svarbu atkreipti dėmesį. Jos vertingos ir pačios savaime, ir teikia tam tikros informacijos, tarkim, Granausko šeimos nuotraukos pačios yra dramatiškos (po skyrybų perplėšta fotografija). Beje, prastose monografijose prastai parenkama ir vaizdinė medžiaga. Pavyzdžiui, Linkevičiaus knygose ji perspausta, spalvotos nuotraukos pernelyg saldžios, pernelyg vienos (susitikimai su skaitytojais), gražūs vaikučiai (Hitleris su Stalinu mėgo fotografuotis su vaikučiais ant rankų). Įdomios Marčėno nuotraukos, tačiau jomis užsižaidžiama, o ir Sventicko kalbėjimas apie rašytoją man nepriimtinas, nes peržengiama familiarumo ir plekšnojimo per petį riba. *Za pan brat*. Net apie „savus“ – bičiulius, bendraamžius – įmanoma rašyti šiltai, bet ne familiariai, o čia, man atrodo, truputį persistengta apsimitant „savu biču“.

Mitaitė: Privatumo riba ten neperžengta. Tačiau savicenzūros (galima sakyti ir – takto) klausimas, rašant apie šiuolaikinius, o gal ir ne tik apie šiuolaikinius autorius, visada iškyla, ir nemanau, kad tai blogai. Iš šeimos narių, draugų išgirsti visko ir tenka pagalvoti, ką sakyti, o ko ne, kad nepažeistum žmogaus, apie kurį rašai, privatumo zonos. Monografijoje *Tomas Venclova: Biografijos ir kūrybos ženklai* (2002) aš irgi kai ką nutylėjau, atsižvelgdama ir į paties poeto požiūrį į viešai sakomus ir nesakomus dalykus, ir į savo intuiciją, sufleruojančią, kad ne visi išgirsti intriguojantys siužetai turi atsiderinti knygoje. Man atrodo, Sventickas sugebėjo korektiškai pasakyti netgi rizikingus dalykus.

Sprindytė: Plekšnojimo yra, Daujotytės monografijose to neįstai. Sventicko šnekamųjų intonacijų kalbėsena, atėjusi iš literatūros vakarų patirties, turbūt specia-

liai ignoruoja neva mokslinį balastą, bet visgi leidžia pajusti Marčėno poezijos savastį. Tai ir svarbiausia. O štai Alfredo Guščiaus knygos apie Vytautą Bubnį *Po aukštu dangum* (2007) retorika grįžta į buvusius laikus. Ją padėjus greta Daujotytės monografijos apie Just. Marcinkevičių, akivaizdu, kaip skirtingai pamatytos dvi reprezentatyvios sovietmečio figūros. Just. Marcinkevičiui taikoma istorinė perspektyva ir distancija teikia problemiškumo, rašytojo situacija komplikuojama.

Mitaitė: Gal tik kiek per švelniai komplikuojama; manyčiau, kad Marcinkevičiaus kūrybos situacija šiandien problemiškesnė.

Sprindytė: Guščius parašė knygą be jokios metakritinės atskaitos, nuolat kaip autoritetingą šaltinį cituoja sovietmečio kritiką. Bubnys linksniuojamas per kablelį su Romualdu Granausku, Petru Dirgėla, Juozu Apučiu nelyg tikras tyliojo modernizmo atstovas ir net opozicionierius, pristatomas kaip lietuviybės puoselėtojas ir nonkonformistas. Nors romanas *Nesėtų rugių žydėjimas* monografijos vidury papeikiamas už „dogmatiską socialistinės tikrovės bei istorinio proceso supratimą ir sociologizuotą žmogaus sampratą“ (p. 150), išvadose Bubnys lieka „konfrontavęs su socialistinio realizmo dogmomis“ (p. 356). Nuosekliai advokataudamas Bubnio laikysenai, užtikrinusiai solidžią tarnybą ir permanentinį romanų publikavimą, Guščius neatlieka tekstų kokybės eksperto vaidmens, buvusio laiko kūrybą traktuoja kaip aukštos prabos. Guščiaus monografija apie Bubnį iš šiandien aptariamų labiausiai nuvilianti, retrokonformistinė, net ydinga (jei monografinis portretas išties turi įtakos rašytojo kanonizavimui). Kuriamas mitas, kad rašytojas neva norėjo padėti partinį bilietą, bet jo nepadėjo, ir suprantama kodėl – nors ir pusiau oficialinio rašytojo statusas buvo legalesnis, patogesnis, sotesnis, patrauklesnis. Ši monografija siekia „išbalinti“ praeitį ir menčiau literatūros istoriją pažįstantį žmogų gali klaidinti. Pažiūrėkit, kokie panašūs knygų apie Bubnį ir Aputį viršeliai.

Daugirdaitė: Skandalinga, kad tokios knygos rašymui buvo skirta Kultūros ministerijos stipendija, nes kitokio rezultato vargu ar buvo galima tikėtis. Jūratės minėta citata pasakoja apie tai, kad 1970 m. važiuodamas traukiniu Vilnius–Maskva Bubnys pradangino partinį bilietą ir prasidėjo partiečio „egzekucija“, ilgi svarstymai, vėliau jis nebeįstojo į savarankišką Lietuvos komunistų partiją ir į LDDP. Bubnys: „Kai 1989 metų gale padėjau TSKP bilietą, tai ir padėjau. Ant amžių amžinųjų. O, kaip man norėjosi jį padėti dar tais 1979–aisiais!“ (p. 192) –

tai viso absurdo kvintesencija, esą kokie mes širdyje buvome disidentai, kaip ir Brazauskas, dirbome Lietuvai, bet elgėmės ir rašėme taip, kaip reikėjo. Arba šalia tarybinių vertinimų kaip labai autoritetinga nuomonė cituojamas evangelikų liuteronų kunigo pranešimas, anuomet skaitytas kažkokiame renginyje Vakarų Vokietijoje, kad Bubnio romanas *Po vasaros dangum* bus ypač svarbus. Prasilenkiama su sveiku protu, antraip apie bet kurį rašytoją, kuris tarybiniais metais legaliai spausdinosi, galima pleškinti tokias pačias monografijas ir tvirtinti, kad jie yra klasikai ir beveik disidentai. Manychiau, kad apie Bubnį būtų galima įdomiai parašyti kaip apie paprastą, populiarių tarybinį rašytoją. Kaip, pavyzdžiui, Žėkaitė parašė apie Baroną, faktiškai iš nieko sukurdamą intriga. Vienintelė didesnė intriga šioje knygoje – kad Nyka-Niliūnas, pasirašęs pseudonimu, suniokojo Barono kūrybą, apie tai parašytas visas skyrius ir atsiranda tam tikro dramatismo mėginant nuginčyti tą nuosprendį.

Sprindytė: Net kyla noras palyginti Bubnio ir Barono kūrybą, o tai rodo, kad apibrėžtas mūsų pokalbio objektas – monografijos apie amžininkus – pats sukuria koreliacijos sistemą, gretina ar poliarizuoja kai kuriuos autorius.

Baliutyte: Šiam pokalbiui parengta bibliografija liudija džiugų faktą: išeina daug gerų knygų. Atrodo, kad ir mokslo politikoje monografijos žanras atgavo vertę. Prieš keletą metų monografija buvo laikoma pasakojimu, kurio mokslinė vertė nedidelė, ir tyrinėtojai buvo spaudžiami pereiti prie straipsnių. Neigiama nuomonė vis dėlto pasikeitė.

Jakonytė: Straipsniai ar jų rinkiniai gali būti papildanti alternatyva profesionalų auditorijoje, tačiau platesnis skaitytojų ratas jais beveik nesidomi, akademinų žurnalų išvis neatsiverčia, todėl monografijos yra pagrindinė forma išsamiau kalbėtis apie šiuolaikinius rašytojus. Socialiniu požiūriu jos yra paveikesnės. Tik apie tai pagalvojus suima didesnė baimė apsirikti dėl konkrečios kūrybos prasmų ir ypač vertės. Atsigręžusi į ankstesnes savo recenzijas Baliukonės tekstams, Daujotytė prisipažįsta: „Klydau vertindama.“

Baliutyte: Tai dar neaišku, kada klydo Viktorija Daujotytė – ar tada vertindama, ar dabar manydama, kad klydo.

Jakonytė: Ir tai tik darsyk paliudija profesinę riziką kalbėti apie savo laikmetį.